

ТАЛАБАЛАР ҲАТИДА МАСЪУЛИЯТ ХУСУСИЯТЛАРИ

Н.Ж.Сагиндикова

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети доценти.

Нургалиева Хуршида

Амалий психология йўналиши талабаси.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12657383>

Аннотация. Ушбу мақолада бўлажак педагогнинг гендер бўйича масъулиятининг конкретлаштирилган ўн еттита таркибий хусусиятидан иборат махсус рўйхати ташкил қилинган, турли жабхалардаги таҳлили ўрганилган.

Калим сўзлар: амалий тажриба, гендер хусусиятлар, ижтимоий муҳит, танқидий тафаккур, ҳулқнинг гендер стили, иродавий бошқариш, ўз-ўзини бошқариш, гендер билими, ижтимоий муносабатлар, ёшлар психологияси.

FEATURES OF RESPONSIBILITY IN STUDENTS

Abstract. In this state, a special list was organized to examine concrete structural characteristics of gender responsibility of future pedagogues and analyzed it from different sides.

Key words: practical experience, gender characteristics, social environment, critical thinking, gender style of behavior, volitional self-regulation, personal self-assessment, gender knowledge and skills, social relations, youth psychology.

ОСОБЕННОСТИ ОТВЕТСТВЕННОСТИ У СТУДЕНТОВ

Аннотация. В данной статье организован специальный перечень из семнадцати конкретных структурных характеристик гендерной ответственности будущего педагога и исследован ее анализ с различных сторон

Ключевое слова: практический опыт, гендерные особенности, социальная среда, критическое мышление, гендерный стиль поведения, волевая саморегуляция, самооценка личности, гендерные знания и умения, социальные отношения, психология молодежи.

Талабалик даври инсон умрида касбий билим ва куникмаларни, келажак режаларни амалга ошириш учун пойдевор давр ҳисобланади.

Талабалардаги масъулият албатта ундаги ахлоқий сифатларида ҳам сезилади.

Психолог В.А.Токарева талабаларнинг ахлоқий сифатлари ва ўз-ўзини баҳолаш хусусиятларини тадқиқ қилиб, шундай ҳулосаларга келади. Талабаларнинг ўз-ўзига баҳосининг ривожланишида уларнинг асосий фаолиятлари қаторида атрофдагилар билан муносабат ўрнатишда, шахслараро муносабат тизимида зарур бўладиган сифатлар ҳам иштирок этади. Бу сифатларга қуйидагиларни киритиш мумкин: масъулият, мажбурият, қарздорлик ҳисси, жамоатчилик, ҳалоллик, виждонлилик, ўзаро ҳурмат, камтарлик, интизомлилик, ўртоқлилик, ҳақиқатгўйлик, меҳнатсеварлик, мақсадлилик, яхшилик, мақсадга интилувчанлик, собитқадамлик, ўзи ва атрофдагиларга талабчанлик¹.

Масъулиятнинг умумий тарзда ўрганилиши ижтимоий масъулиятнинг алоҳида кўринишлари билан боғлиқ тадқиқотларнинг сезиларли даражада олға силжишига имкон

¹В.А.Токарева. Психология нравственного развития личности студента. Т.: Фан. 1989й, 104б

берар эди. Масъулият – ижтимоий ҳодисадир². Бизнинг фикримизча, масъулиятнинг қарздорлик, мажбурийлик жиҳатлари асосан ҳуқуқий соҳаларда асосий муаммо сифатида ўрганилган. Н.Сафаев ишларида эса бу муаммога психологик томондан ёндашилганлигини кузатамиз.

Масъулиятга таъриф берилганда, Н.С.Сафаев руҳий масъулият тушунчасини алоҳида таъкидлаб ўтади. Унинг фикрича, инсон ўз хатти-ҳаракатларидан норози бўлиш каби ноҳуш ҳолатларни бошдан кечириши руҳий (мораль) масъулият сифатида намоён бўлади. Масалан, инсонинг ўзи олдидаги масъулияти, ёхуд бу ҳолатда инсон бошидан кечираётган жудолик – ўзини ўзи учун қадрли бўлган нарсалардан маҳрум қилиш кўринишида ифодаланади.

Кузатишлардан маълум бўлишича, ижтимоий масъулиятнинг мавжудлиги бир қатор объектив (инсоннинг ижтимоий табиати ва жамоавий муносабатларнинг ижтимоий меъёрлар билан назорат остига олинганлиги) ва субъектив белгилар билан аниқланади.

Ижтимоий масъулиятнинг зарурий, субъектив омили (белгиси) инсоннинг ихтиёр эркидир. Уларга амал қилиш эса бевосита шу ихтиёрга боғлиқ бўлган ижтимоий муносабатлар доирасида чегараланади.

Ижтимоий масъулиятни талабалар ҳаёт идаги ҳар кунги таълим муассасаларидаги тартиб-қоидаларига риоя қилиши, университет, факультет, жамоат ишларида фаол қатнашиши, дарс жараёнида эса, предметга доир топшириқларни қай даражада бажариши ва албатта, ўз вақтида амал қилиши жараёнида синалади.

Бу жараёнда албатта талабалар жавобгарликни ўз зиммаларига олиш масаласи туради.

Жавобгарликни қабул қилиш орқали, яъни муаммо ўзиники эканлигини қабул қилиш натижасида инсон етукликка етиши мумкин³.

Талабалик даврида талабалар кўпинча ўз кучига ишониш, қатъийлик, жасурлик каби хислатларга ўзининг кучи ва имкониятларидан келиб чиқиб, баҳо берадилар.

Етарлича баҳо бермаслик ёки ортиқча баҳо бериш каби ҳолатлар одоб-ахлоқ меъёрлари билан шахс хулқининг тўғри келмаслигига олиб келади.

Етук мутахассис бўлиб етишиш учун фақатгина масъулият эмас, балки шахсий иродавий сифатлар ва албатта, интеллектуал салоҳият зарур бўлади. Шахсдаги масъулият хисси кўпгина индивидуал психологик хусусиятлар билан боғлиқ кечади ва ирода, қатъиятчилик, ўз-ўзини назорат қилиш, ўз-ўзини англаш, ўз-ўзига баҳо бериш, ўз-ўзига ишонч ва бошқалар талаб қилинади.

Ўқув фаолияти инсон шахсининг камол топишида энг муҳим жиҳатлардан биридир.

Шу жумладан, талаба шахси учун ҳам бу жараён уларнинг асосий фаолият тури бўлибгина қолмасдан, характер сифатларини шакллантирувчи жиҳат ҳисобланади.

Фаолият нуқтаи назаридан масъулият рус олимлари томонидан ўрганилган бўлиб, масъулият бажарилаётган ишда муваффақиятга эришишга таъсир қилишини, фаолиятни шакллантириши ва ривожлантиришини асослаб беришга ҳаракат қиладилар.

² Сафаев Н.С. Талабаларда миллий ўзликни англашнинг психологик хусусиятлари. Психол. ф.д. дисс. Т., 2005 137-138б

³ Ш.Р.Баротов, Л.Я.Олимов. Социал тренинг ва амалиёт (ўқув қўлланма). – Т., 2007. Б. 14-б.

Факторли таҳлил натижалари таҳлилига кўра талаба қизлар ва йигитларнинг ўқув фаолиятига нисбатан масъулиятни намоён этишларида ижтимоий меъёрлар, ахлоқ-одоб қоидалар ва социал муносабат тамойилларига мос ҳаракат қилиш, инсонпарварлик, холислик, ўзгарларнинг манфаатини ҳисобга олган ҳолда ўзини назорат қилиш хусусиятларига эгадирлар. Ўрни келганда фаолсизлик, масъулиятни ҳис этишда ўз манфаатини устувор қўйиш, юзакичилик, холис бўла олмаслик, эътиборсизлик, хатти-ҳаракатларни назорат қилмасликка ҳам мойилдирлар. Бу эса уларнинг ўқув фаолиятида масъулиятни тўлақонли намоён эта олмасликларига сабаб бўлиб қолаётганлиги шубҳасиздир⁴.

Фикримизча, масъулият ўзи ва бошқалар, жамоа олдидаги ўз хатти-ҳаракатлари учун масъулликни бўйнига олиб, шахснинг ўз-ўзини бошқариши ва хулқ-атворини шакллантирувчи энг асосий характер сифатидир.

Талабалик даврида масъулият ва жавобгарликни ривожлантиришда шахслараро муносабатлар ва албатта, уларнинг касби нуқтаи назаридан ўз олдида қўйган вазифаси, бошқалар томонидан (ота-она, ўқитувчи, ўзидан катталар) берилган топшириққа муносабати, унинг бу ишни қандай бажариши ва унинг натижаси талабага қандай самара келтиришини ҳис қилиш, ундаги масъулиятнинг шаклланишига қайсидир даражада сабаб бўлиши мумкин.

REFERENCES

1. Sagindikova N.J. Mutaxassislar tayyorlash jarayonida gender mas'uliyatni rivojlantirishda trening dasturlarning ahamiyati Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar Ilmiy-halqaro jurnal Buxoro. 2023/12.
2. Sagindikova N.J. Shaxs shakllanishida gender xususiyatlari ahamiyati Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar Ilmiy-halqaro jurnal Buxoro. 2023/10. 228-231b
3. Sagindikova N.J. Bo'lajak mutaxassislar tayyorlashda gender mas'uliyatning tarkibiy jihatlari. Guliston davlat universiteti axborotnomasi "Universitet". 2023/2 ISSN 2181-7367. 47-51 b Guldu-vestnik@umail.uz
4. Sagindikova N.J. Bo'lajak o'qituvchi shaxsining gender mas'uliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik trening dasturi Guliston davlat universiteti axborotnomasi "Universitet". 2023/3 ISSN 2181-7367 47-50 b Guldu-vestnik@umail.uz
5. Sagindikova N.J. Gender mas'uliyati tushunchasiga olimlar nazariyalari Samarqand davlat universiteti ilmiy axborotnomasi ilmiy jurnal 2023/4 (2-seriya) (140 gumanitar fanlar seriyasi). 152-156b
6. Sagindikova N.J. Zamonaviy jamiyatda gender mas'uliyatini rivojlantirishning shart-sharoitlari Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar Ilmiy-halqaro jurnal Buxoro. 2023/11263-267b. <http://interscience.uz>

⁴ N.J. Sagindikova. Responsibility and its manifestation in youth psychology International Journal of Mechanical and Production Engineering Research and Development (IJMPERD) ISSN(P): 2249-6890; ISSN(E): 2249-8001. Vol. 10, Issue 3, Jun 2020, 11849-11854 © TJPRC Pvt. Ltd

7. Sagindikova N.J. Bo'lajak pedagog shaxsining gender buyicha mas'uliyatining komponentlik tarkibi. Pedagogik mahurat ilmiy nazariy va metodik jurnal. Buxoro. 2023.#10. – Б.180-186. ISSN 2181-6833.
8. Sagindikova N.J. Theoretical analysis of the concept of gender responsibility. International scientific and current research conferences” For the research title “theoretical analysis of the concept of gender responsibility” Chicago USA. -P. 127-130. 2023. Doi:-
<https://doi.org/10.37547/iscrc-intconf27>.
<https://orientalpublication.com/index.php/iscrc/article/view/1296>
9. Сагиндикова Н.Ж. Разработка структурной структуры гендерной ответственности личности педагога. ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE International scientific-online conference. USA – P. 169-174. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10199410>. 2023.
10. Sagindikova. N.J. Responsibility and its manifestation in youth psychology International Journal of Mechanical and Production Engineering Research and Development (IJMPERD) ISSN(P): 2249–6890; ISSN(E): 2249–8001. Vol. 10, Issue 3, Jun 2020, 11849–11854© TJPRC Pvt. Ltd. www.tjprc.org. editor@tjprc.org
11. Токарева. В.А. Психология нравственного развития личности студента. Т.: Фан. 1989й, 104б
12. Халилова Н.И. Ўсмирлик даврида ўзини ўзи назорат қилиш шаклланишининг психологик хусусиятлари. психол. ф. номзод. дисс. Т., 2006, 19 б.
13. SAGINDIKOVA N. RESPONSIBILITY AND ITS MANIFESTATION IN YOUTH PSYCHOLOGY.
14. Nargiza S. STUDENTS’SELF-CONFIDENCE AND MOTIVATION FEATURES IN THE EDUCATIONAL ACTIVITY //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2016. – Т. 4. – №. 9.
15. Сагиндикова Н. Д. Ж. ОСОБЕННОСТИ САМОУВЕРЕННОСТИ СТУДЕНТОВ //ПСИХОЛОГИЯ Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 2. – С. 100-102.
16. Сагиндикова Н. Ж. К вопросу об ответственности студентов в учебной деятельности //Казанский педагогический журнал. – 2014. – №. 5 (106). – С. 155-162.
17. Сагиндикова Н. РАЗРАБОТКА СТРУКТУРНОЙ СТРУКТУРЫ ГЕНДЕРНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 24. – С. 169-174.
18. Сагиндикова Н. ПСИХОЛОГИЯДА “ЛОКУС ТЕКСЕРИЎ” КОНЦЕПЦИЯСЫНЫҢ ИЗЕРТЛЕНИЎИ Сагиндикова НЖ //ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА. – 2016. – Т. 31. – №. 2. – С. 58-60.
19. Сагиндикова Н. Д. Ж. ОСОБЕННОСТИ САМОУВЕРЕННОСТИ СТУДЕНТОВ //ПСИХОЛОГИЯ Учредители: Бухарский государственный университет. – №. 2. – С. 100-102.
20. Сагиндикова Н. Ж. Психологияда ижтимоий масъулиятнинг ўрганилиши //Современное образование (Узбекистан). – 2017. – №. 2. – С. 41-46. Сагиндикова Н.

- Ж. УУК: 370.153 ТАЛАБАЛАРДА МАСЪУЛИЯТ ХУСУСИЯТИНИНГ НАМОЁН
БУЛИШИ //ХАБАРШЫСЫ. – С. 58.
21. Sagindikova N. J. THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF GENDER RESPONSIBILITY //International Scientific and Current Research Conferences. – 2023. – С. 127-130.
 22. Sagindikova N. J. FACTOR ANALYSIS OF GENDER CHARACTERISTICS OF STUDENTS'RESPONSIBILITY FOR LEARNING ACTIVITIES //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – Т. 6. – №. 2. – С. 3388-3395.
 23. Сагиндикова Н. Ж. Психологияда ижтимоий масъулиятнинг ўрганилиши //Современное образование (Узбекистан). – 2017. – №. 2. – С. 41-46.
 24. Sagindikova N. J. THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF GENDER RESPONSIBILITY //International Scientific and Current Research Conferences. – 2023. – С. 127-130.
 25. Сагиндикова Н. РАЗРАБОТКА СТРУКТУРНОЙ СТРУКТУРЫ ГЕНДЕРНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА //Академические исследования в современной науке. – 2023. – Т. 2. – №. 24. – С. 169-174.